

יעקב בן-דב וראשית תעשיית הראינוע היהודית בארץ-ישראל, 1912-1924

מנחם לוין

מבוא

יעקב בן-דב היה אחד הצלמים היהודים החשובים שפעלו בארץ-ישראל כמחצית הראשונה של המאה העשרים. פעילותו כצלם משתרעת על תקופה ארוכה ורצופה של חמישים שנה (1908-1958) ואולי יותר. הוא נודע בעיקר כצלם, שהפיק הדפסי-צילום בצורות שונות. העובדה שהיה אחד מחלוצי תעשיית סרטי הראינוע¹ בארץ-ישראל, ושזו היתה אהבתו המקצועית האמיתית, ציר חלומותיו ושאיפותיו — לא הובלטה דיה במה שנכתב עליו.

יעקב בן-דב נולד ביקטרינוסלב שבאוקראינה בשנת 1882. כנעוריו היה ציוני וחבר באגודת דוברי עברית. הוא למד באקדמיה לאמנויות באודסה, מתוך כוונה להיות צייר, אך לא הצליח בלימודיו. כמקצוע לפרנסתו בחר בצילום, שגם בו התמחה באודסה. כאשר קרא מנחם אוסישקין לצעירים היהודים ברוסיה לעלות לארץ-ישראל, נפגש עמו בן-דב והביע את רצונו לעלות. כאשר שאלו אוסישקין: 'במה תעסוק?' ענה: 'אעסוק בצילום'. וכאשר היקשה אוסישקין: 'מה צורך לה לירושלים בצלם?' ענה בן-דב: 'יותר משירושלים זקוקה לצלם אני זקוק לירושלים'².

בחנוכה תרס"ח עלה בגפו לארץ-ישראל. אחר-כך עלתה חברתו, שנותרה באודסה, הם נישאו והתגררו בירושלים. בירושלים למד בן-דב ציור ב'בצלאל' והיה אחד התלמידים הראשונים במוסד. לפרנסתו עסק בצילום. הוא יצר הדפסי-צילום מגוונים: תצלומים, גלויות, שקפי פנס-קסם וסטריאוגרפים, אותם הציג למכירה למוסדות הלאומיים. הדפסי הצילום של 'בצלאל' בשנים 1910-1913 היו ברובם מעשה ידיו, והוא עמד אז בראש מחלקת הצילום שהוקמה במוסד.

בקיץ 1914 התכתב בן-דב עם לקוחותיו כבעליו של סטודיו עצמאי. בראש נייר המכתבים שלו צוין בסוגריים: 'מתלמידי בצלאל'. באוגוסט 1914 הופיע על נייר המכתבים שלו סמל מסחרי גראפי חדש ופירוט סוגי עבודות הצילום בהן עסק; עשיית סרטי-ראינוע אינה מצוינת ביניהם.

ראשית עניינו של בן-דב בראינוע היתה בתקופת שהותו ב'בצלאל'. ממכתב שלו להנהלת הקרן הקיימת-לישראל אנו למדים, שהרעיון להקמת חברת-סרטים יהודית בארץ-ישראל צמח בקרב קבוצה שכללה את בן-דב, פרופ' בוריס שיץ, הצייר אבל פן, הפסל מאיר הורודצקי (גור-אריה) ואחרים.³ במכתבו לרופין מיום י"ג באלול תרע"ב ביקש בן-דב הלוואה בסך 2,500 פרנק מ'הקופה

127

1 הלן אשתמש במושג 'ראינוע', שהיה מקובל בתקופת בן-דב עד שנות השלושים; שכן מן המושג 'קולנוע' משמע סרט בעל פס-קול, ואילו סרטי אותה עת היו 'אילמים'.
2 א"ח אלחנני, ירושלים ואנשים בה, 1973, עמ' 187.
3 מכתב מיום י"ג באלול תרע"ח, אצ"מ, קק"ל 3, 29. תיק זה כולל תכתובת עם בן-דב מן השנים 1911-1922.

הלאומית' לקניית 'מכונה קינמטוגרפית', בערכות 'בצלאל'. לדעתו, היתה צומחת לקרן-הקיימת תועלת תעמולתית רבה מעבודתו.⁴ את תשובתו של רופין לא מצאנו. אותה עת לא היה בן-דב היהודי היחיד שהתעניין בעשיית סרטי-ראינוע בארץ-ישראל. סרט הראינוע היהודי הראשון שנעשה בארץ עבור קהל יהודי, הופק באורח עצמאי על-ידי משה (מורי) רוזנברג, שצילמו ב-1910 או ב-1911 בירושלים ובמקומות אחרים. הסרט הוקרן בפני באי הקונגרס הציוני העשירי בבאזל, באוגוסט 1911. היה זה ניסיון חר-פעמי, ורוזנברג לא המשיך בעשיית סרטי-ראינוע.⁵ במאי 1912 הוקרנו סרטי-ראינוע מהארץ בתערוכות 'בצלאל' בלונדון.⁶ סוקולוב, איש-מקצוע יהודי בתחום זה, נציגם של בעלי-הון יהודים מרוסיה, ביקר בתל-אביב באדר ב' תרע"ג מתוך כוונה לבדוק אפשרויות להפיק סרטי-ראינוע על חיי היהודים בארץ-ישראל עבור הקהילות בגולה. נראה שנפגש עם רופין, מאיר דיזנגוף ויהושע ברזילי בכית ועד העיר בתל-אביב;⁷ אולם לא מצאנו עדות על היענות ליוזמה זו. המוסדות הלאומיים אמנם גילו עניין רב בשימוש במוצרי-צילום כאמצעי-תעמולה לפני 1914, אך נראה שהפקת סרטי-ראינוע היתה עבורם תחום חדשני, שכל ממדיו הטכניים והכלכליים היו בכחינת נעלם. הקמת חברת-סרטים יהודית בארץ-ישראל נשארה אפוא בגדר חלום עד לאחר מלחמת-העולם הראשונה. חלום זה ביטא בוריס שץ בספרו 'ירושלים הבנויה', בו חזה הקמת חברת-סרטים יהודית בשם 'מנורה', הפועלת בירושלים, מפיקה סרטים עלילתיים באולפנים שלה ומקיימת אולם-ראינוע הנושא את שמה.⁸

צעדים ראשונים — הסרט 'הודה המשוחררת'

יעקב בן-דב שהתעת'מן, נשאר בירושלים כל תקופת המלחמה. הוא שירת כצלם רפואי ביחידה הצבאית האוסטרית שחנתה בירושלים. לאות הוקרה על שירותו המסור קיבל אות-הצטיינות וגם שיקר מאוד בעיניו — מצלמת-ראינוע.⁹ במצלמה זו צילם, על סרט הראינוע הנגאטיבי שהיה לו, את כניסת הצבא הבריטי לירושלים. בדצמבר 1917 היו המצלמה וסרט הנגאטיב אמצעי ההסרטה היחידים שעמדו לרשותו. בינואר 1918 פנה למשרד הארצישראלי בבקשה לסייע לו להשיג בלונדון סרט-ראינוע נגאטיבי באורך 1,000 מטר, כדי לצלם את בתי-הספר היהודיים ובתי-המלאכה בירושלים.¹⁰ במאי 1918 כתב לוועד הצירים, שהחל בהקמת ארכיון תצלומים וסרטי-ראינוע, שיתעד את המתרחש ב'חיים הלאומיים' של יהודי ארץ-ישראל. הוא הודיע, שברשותו סרט עליו צולמו אירועים שהתרחשו בחודשים דצמבר 1917-אפריל 1918 וכיקש מוועד הצירים סיוע מוסרי ומתן אפשרות לצלם ברחבי הארץ את 'כל מה שראוי וחשוב בשבילנו להישאר לזכרון לדורות'.¹¹

4 שם, שם.

5 הסרט מצוי כיום בארכיון הסרטים היהודיים של האוניברסיטה העברית, ירושלים [להלן: ארכיון הסרטים היהודיים].

6 נורית שילה-כהן (עורכת), 'בצלאל' של שץ, 1906-1929, ירושלים תשמ"ג, עמ' 308.

7 מכתב של דיזנגוף וברזילי לרופין מיום י"ח באדר תרע"ג, אצ"מ, קק"ל 3, 29.

8 ב' שץ, ירושלים הבנויה, ירושלים תרפ"ד, עמ' 82. הספר נכתב בשנת 1918. כאשר שץ היה בגלות בצפת.

9 צ' לביא, 'האיש שצילם היסטוריה', מעריב, 31 באוקטובר 1969.

10 מכתב מ-31 בינואר 1918, אצ"מ, קק"ל 3, 29. הוא כתב שברשותו מכונת-הסרטה מתוצרת 'פטה פרי'.

11 המכתב מיום כ"ט בניסן תרע"ח, שם, חט' 4, תיק 26.

יעקב בנדב

נוסחים שונים של נייר המכתבים של בנדב

בעקבות פניית בנדב ביקש ועד הצירים מאורמסביגור לתת רשיון לבנדב לרכוש ציוד להדפסת סרטי פודיטיב, שאפשר להקריןם.¹² ועד הצירים הצליח להשיג לבנדב את הציוד שביקש ורשיון תנועה בארץ. בנדב ניסה לעניין בעבודתו את הקרן-הקיימת לישראל, כאמצעות יעקב אטינגר, שהיה מנהל המחלקה לחקלאות של ועד הצירים וטיפל גם בפיתוח כלכלי. אטינגר הציע לבנדב להכין עבור הקרן-הקיימת שתי סדרות של סרטי-ראינוע: האחת, על פעולות הקרן-הקיימת; והשנייה — סדרה של סרטי תעמולה ציונית. הסדרות צריכות היו להיווצר על בסיס רווחי.¹³ אטינגר קיבל מבנדב רשימה מפורטת של 2,000 מטר סרטים שהפיק עד אז, התרשם מאוד מעבודתו והפך לתומך נלהב שלו. בנדב ניהל בקיץ 1918 משא-ומתן עם הקרן-הקיימת כדבר מהותי היחסים ביניהם. במכתבו לאטינגר הוא קובל: 'אנכי מוכרח לעבוד את עבודת הפוטוגרפיה הפשוטה בשביל הרווחת לחם חוקי לביתי וזה לוקח ממני כמעט את כל יום העבודה שלי'.¹⁴ כל אותה עת היה בנדב נתון בתחושה שהוא מחמיץ צילום סינמטוגרפי של מאורעות חשובים בארץ-ישראל בשל מחסור בסרטים וקשיים כלכליים. במכתב זה הוא העלה את הרעיון הישן מימי 'בצלאל', להקים חברת-סרטים יהודית בארץ-ישראל. מסתבר, שבנדב גיבש צוות מקצועי, שאמור היה להקים חברה כזו: יוסף גלזר, כ'ליטרטור', כלומר תסריטאי; ואחד ממורי 'בצלאל', שאין הוא נוקב בשמו (נראה שהיה זה אבל פן), כיועץ אמנותי. כדי ללחוץ על הקרן-הקיימת, בנדב ניהל במקביל משא-ומתן עם מחלקת העיתונות של השלטון הבריטי בארץ-ישראל.¹⁵ הקרן-הקיימת היתה

12 המכתב מיום 27 במאי 1918, שם, שם. אורמסביגור היה אז קצין-קישור בריטי לוועד הצירים.

13 מכתב מיום 17 בספטמבר 1918, שם, קק"ל 3, 29.

14 המכתב מיום 18 לאוגוסט 1918, שם, שם.

15 מכתב המשדר הארצישראלי (ללא חתימה) לבנדב מיום 28 ביולי 1918; שם, שם.

מוכנה לקבלו כעובד קבוע שלה, אך בן-דב לא שש לאבד את עצמאותו וחיפש פתרון שישחרר אותו מהסתבכות באחריות להפצת הסרטים ולניהול מכירתם. במכתב מיום כ"ו באלול תרע"ח הוא מפרט את תפיסתו לגבי מהות היחסים בינו לבין הקרן-הקיימת ואופי פעולות היצור של סרטים תיעודיים ותעמולתיים: (1) הפצת הסרטים תהיה על בסיס של רווחיות; (2) ההפצה תיעשה על-ידי נציגי קק"ל בלונדון ואמריקה, או ימכרו זכויות ההפצה לחברה פרטית; (3) קשר-עבודה קבוע ייווצר בין בן-דב לבין הגוף המפיץ; הוא עצמו התחייב לייצר בקביעות סרטים אודות המאורעות המעניינים בחיי היישוב; (4) ועד הצירים יצייד אותו במכתב-המלצה רשמי, בו תודגש תועלת עבודתו לעניין הציוני.¹⁶

למכתב זה צירף בן-דב תכנית לסרט שלם, שכלל אירועים שצולמו מדצמבר 1917 עד אוגוסט 1918. עריכת הסרט היתה כרונולוגית, כיומן-אירועים. היו בו 31 פרקים שצולמו בירושלים, יפו ובמושבות-יהודה.

בפועל הופק סרט ארוך יותר שכלל 34 פרקים, שונה בו סדר הפרקים ונוסף קטע על קברי המלכים. לסרט זה ניתן השם 'יהודה המשוחררת'. ב-18 באוקטובר 1918 הודיע בן-דב לקרן-הקיימת שבידו סרט מוכן להפצה.¹⁷ נראה, שסרטו נרכש על-ידי הקרן-הקיימת בסתיו 1918. עותק של הסרט נרכש בסוף יולי 1919 על-ידי יהודה אתין (לימים מראשי הקהילה היהודית בחיפה) ויחיאל וייצמן (אחיו של חיים וייצמן), במחיר של 450 לירות מצריות. וייצמן נסע ללונדון בתחילת 1920 וניסה למכור את הסרט במחיר של 1,000 ליש"ט, אך נכשל בכך. ד"ר מובשוביץ ממשרד ההנהלה הציונית בלונדון ניסה לסייע לוייצמן ומימן מקופת ההנהלה הציונית עריכה מחדש של הסרט, כדי להתאימו למה שחשבו שהוא טעם קהל האנגלי. הסרט לא זכה להצלחה מסחרית-גם לאחר התיקונים ונשאר במשרד ההנהלה הציונית בלונדון. אחר-כך היה עילה למשפט ממושך בין אתין ווייצמן.¹⁸

ייסוד חברת 'מנורה' והסרטים 'ארץ-ישראל המשוחררת' ו'שיבת ציון'

במחצית השנייה של שנת 1919 התכתב ועד הצירים עם ההסתדרות הציונית בלונדון בקשר לפעילותו של בן-דב. מהתכתבות זו אנו למדים שבאפריל 1919 נוסדה על-ידי בן-דב והמהנדס מרדכי שורץ חברת-סרטים בשם 'מנורה', השם שהעניק שץ לחברת הסרטים היהודית בספרו 'ירושלים הבנויה'.¹⁹ החברה נרשמה כחוק ב'רגיסטר הממשלה' ועד אוקטובר 1919 הסריטה 5,000 מטר סרטים, שחלק מהם נמכר לסניפי הקרן-הקיימת באירופה. הסרטים היו על הגדודים העבריים בארץ-ישראל וצולמו בשנים 1918-1919.

מהחומר על הגדודים העבריים וחומר נוסף הכינה חברת 'מנורה' את הסרט 'ארץ-ישראל המשוחררת', שתכניתו מובאת להלן כאיור. בשנת 1920 הוסרט חומר נוסף והוא נכלל בסרט שלישי של בן-דב, 'שיבת ציון', שאותו הפיק

16 ש.ש. ש.ש.

17 ש.ש. ש.ש.

18 ארכיון העיר ירושלים, ארכיון קהילת ירושלים, חקים 1357, 1851, מתוך תיקיון בית משפט השלום העברי.

19 מכתב ועד הצירים מיום 31 באוקטובר 1919, אצ"מ, חט' L-3, תיק 37.

THE FIRST
PALESTINIAN
FILM
SOCIETY
JERUSALEM

חברת הפילם הראשונה
הפלסטינית
ירושלים

תכנית הפילם
א"י המשוחררת
בארבעה חלקים
הוצגה
ב"מנורה"
ירושלים
התחנה: "מנורה" י. בן דובן ירושלים
"Mnora" Bendov, Jerusalem

תוכן הפילם:
שיבת ציון

(ארכיב הארמני)
פסח תר"פ — הוצגה תרפ"א
הוצאת
יעקב בךדוב
ירושלים
בשלושה גלילים:
1) הנקים ...
2) הנציב העליון בא"י.
3) התחזים בא"י.
התחנה: י. בן דוב ירושלים ה. 264
J. Bendov, Jerusalem Palestine P.O.B. 264.

תוכן הפילם: הסיניסטרופי
ראי ארץ-ישראל
י. בךדוב, כעלאל, ירושלים
"יהודה המשוחררת"
שנה א' תר"ח
סידה ז'

שער תוכן העניינים של הסרטים 'יהודה המשוחררת', 'שיבת ציון', ו'ארץ ישראל המשוחררת', כפי שהפיצם בךדוב

לבדו. נראה, שהשותפות בין בךדוב ושוורץ כשלה, והחברה פסקה לפעול. ב-1921 חתם בךדוב על חוזה-עבודה שנתי עם הקרן-הקיימת. תכנית להקמת חברת-ראינוע ארץ-ישראלית חדשה העלה יוסף גלזר באפריל 1921, בתזכיר מפורט שהוגש לקרן-הקיימת.²⁰ הוא ציין בו את מעלותיה של ארץ-ישראל להפקת סרטי עלילה — אקלים נוח, נוף מתאים, אתרים היסטוריים ועניין עולמי בארץ המקרא. בסרטו של בךדוב 'שיבת ציון', ראה גלזר אבן-פינה לפיתוח רצוף של תעשיית סרטי תעמולה ציונית, להם צפה ביקוש רב בקהילות בגולה. גלזר הציע להפיק סרט עלילתי ראשון, שיתבסס על חיי היישוב בארץ ויצג באורח דרמאטי את חיי המתיישבים במושבות. הוא קבע, שעל הסרט להיות בעל אופי ועניין אנושי כללי, כדי שיופץ גם לצופים לא-יהודים. גלזר עמד על הקשיים הצפויים להפקת סרטים בארץ-ישראל, אם לא ייבנו אולפנים המצוידים בכל הנדרש. הוא גיבש תחזית הוצאות והכנסות לראשית פעולתה של החברה, שההון היסודי שלה יהיה 5,000 לירות מצריות, סכום נכבד במושגי אותם ימים. אולם חברה זו לא קמה.

20 שם, קק"ל 3, 29.

הסרטים 'ארץ-ישראל המתחדשת' ו'ארץ-ישראל המתעוררת'

בשנת 1921 השלים בן-דב סרט נוסף עבור הקרן-הקיימת, 'ארץ ישראל המתחדשת'. סרט זה כלל לקט של קטעים שצולמו בארץ כולה: 1. ברכבת בין הרי-יהודה, מערת שמשון, ביתר; 2. ירושלים ונופיה; 3. הכותל; 4. קברי המלכים; 5. יד-אבשלום; 6. חיילי הלגיון בירושלים; 7. חגיגות הגאולה בירושלים; 8. עכו; 9. חולדה; 10. קרית-ענכים; 11. כנרת; 12. דגניה; 13. מרחביה; 14. נוריס ועוד.

הסרט הוקרן באולם 'אלהמברה' בכרמלין בראשית 1922 וזכה לכיקורת שלילית ביותר בעיתונות הגרמנית הלא-יהודית, שהדגישה את איכותו הטכנית הירודה.²² בעקבות כשלון זה, שלווה גם בתקלות חמורות במשלוח הסרטים, פרץ סכסוך משפטי בין בן-דב לקרן-הקיימת: הקרן-הקיימת לא שילמה את המגיע לו והוא לא השלים התחייבויותיו. אחר-כך הושגה פשרה בין הצדדים, ובן-דב הוסיף לעבוד עבור מוסד זה.

בשנת 1923 ביקר בארץ יום-תיירות יהודי מארצות-הברית, ויליאם טופקיס.²³ טופקיס היה בעל ניסיון עסקי מסוים בענף הקולנוע ונתבקש על-ידי הקרן-הקיימת להכין עבורה סרט-תעמולה.²⁴ סיפור המסגרת של התסריט שחיבר טופקיס, היה ביקור של סוחר יהודי עשיר מארצות-הברית, אליו נלווה מדריך-תיירים יהודי המסייר עמו ברחבי ארץ-ישראל. בן-דב נבחר לצלם את הסרט ולערוכו משלחת ההסרטה החלה במלאכתה ב-3 במאי 1923 בנמל יפו ומשם המשיכו לתל-אביב. ההסרטה הקיפה את ירושלים, ים-המלח, גזר, סבסטיה, יישובי עמק-יזרעאל, חיפה, מושבות-יהודה, קרית-ענבים ונסתיימה בשדה-תעופה צבאי ברמלה, ב-15 במאי 1923. העריכה הראשונה לסרט, שנקרא 'ארץ-ישראל המתעוררת', נעשתה כנראה על-ידי טופקיס, אך אטינגר והצלם יוסף שוייג ערכו אותו מחדש, למורת רוחו של טופקיס.²⁵ בן-דב הותיר רושם חיובי על טופקיס: 'בן-דב אמן מצויק... יצירת יוצרים זקוק לעזרה'.²⁶

עד אוגוסט 1924 הופץ הסרט 'ארץ-ישראל המתחדשת' ב-21 עותקים והכניס 2,500 לירות מצריות. הסרט 'ארץ-ישראל המתעוררת' הופץ עד אותו תאריך ב-26 עותקים והכניס 1,270 לירות מצריות.²⁷

בשירות קרן-היסוד

בן-דב לא הסתפק בקשריו עם הקרן-הקיימת ופנה במקביל גם לקרן-היסוד. בינואר 1922 הציע לקרן-היסוד בלונדון ליצור 6 סרטי-ראינוע עבורה: 1. ברחבי ארץ-ישראל היפה; 2. ארץ-ישראל

21 'שבוע הגאולה' היה שבוע של חגיגות, שנערכו בשבוע שהחל בא' שבועות תר"פ (23 במאי 1920), לציון החלטות ועידת סן-רמו לכלול את הצהרת בלפור בחוזה השלום עם תורכיה ולמסור את המנדט על ארץ-ישראל לבריטניה בפיקוח חבר האומים. ראה: העולם, ט, 30 (כ"ו באייר תר"פ), עמ' 2.

22 שם, שם.

23 ראה: ד' גפן, 'ביקור ארץ האבות' — יומנו של ויליאם טופקיס, קתדרה, 13 (תשרי תש"ם), עמ' 72-94.

24 אצ"מ, קק"ל 5, 958, תכנית לתסריט.

25 גפן (לעיל, הערה 23), עמ' 91.

26 שם, עמ' 93.

27 דין-וחשבון מיום 22 בספטמבר 1924, אצ"מ, קק"ל, 5, 958.

רכבת העמק, 1921 – תצלום מתוך אחד מסרטי בן־דב

האתנוגרפית; 3. ארץ־ישראל כארץ־תעשייה; 4. ארץ־ישראל ההיסטורית; 5. חיי התרבות בארץ־ישראל; 6. ארץ־ישראל הנבנית ויומן ארץ־ישראל.²⁸

קשרי בן־דב עם קרן־היסוד היו נושא לתכתובת חריפה בין ד"ר צווייג, מנהל לשכת הקרן־הקיימת בהאג, לבין לשכת קרן־היסוד בלונדון, המשקפת העדר תיאום בין מוסדות אלו בנושא ההסברה המצולמת.

בתכתובת של בן־דב עם מנהל מחלקת התעמולה של קרן־היסוד בלונדון בינואר 1924 מצוין, שהפיק 1,000 מטר סרטים עבור מוסד זה.²⁹ הנהלת קרן־היסוד התייחסה בכובד־ראש לעניין הפקת הסרטים והקימה באפריל 1924 ועדה מיוחדת, בהרכב נכבד ביותר, שהוטל עליה להנחות את בן־דב בעשיית סרטים עבור קרן־היסוד. הרכב הוועד היה: יושב־ראש – פליקס רוזנבליט,³⁰ קולונל קיש,³¹ יוליוס ברגר,³² זיגפריד ון־פריזלנד.³³

28 שם, קרן־היסוד 2, 26.

29 שם.

30 פנחס רוזן, שהיה עד 1923 יושב־ראש ההסתדרות הציונית בגרמניה.

31 פרדריק הרמן קיש. באותה עת ראש המחלקה המדינית של ההנהלה הציונית בירושלים.

32 יוליוס ברגר (1883-1948) היה אז מראשי קרן־היסוד בארץ־ישראל.

33 זיגפריד ון־פריזלנד היה גזכר ההנהלה הציונית בארץ־ישראל.

קרן היסוד דרשה מבן-דב הפקת סרט שישקף את פעולות בניין הארץ וחיי החלוצים בה וכן את פעולות הבנקים, החיים בערים החדשות וחיי החינוך והתרבות.³⁴ הסרט שהופק ב-1924 עבור קרן היסוד נקרא 'בנים ובנות'. בן-דב התקשה בקיום קשרי-עבודה גם עם קרן-היסוד. במכתב לקרן היסוד בלונדון מיום 1 ביוני 1924 הוא קובל על לחציו של יוליוס ברגר, חבר הוועדה המנחה, להפיק סרטים עלילתיים, בשיתוף שחקנים מקצועיים, ועל פנייתו של ברגר לחברת-סרטים ערבית-נוצרית כדי שתפיק סרטים עבור קרן-היסוד. בן-דב הודיע על סירובו לסור למרותו של ברגר.³⁵

סוף דבר

ב-1924 מכר בן-דב את סרטיו וזכויותיו לברוך אגדתי.³⁶ הוא המשיך להפיק באורח פרטי סרטים תעודיים, ונייר המכתבים שלו מ-1926 נושא כותרת: 'יעקב בן-דב צלמנע'. ב-1928 נושא נייר המכתבים שלו כותרת: 'י. בן-דב בית צילום אמנותי, הגדלת תמונות ופילם סינמטוגרפיי'.³⁷ בשנת 1926 הפיק עבור קרן-היסוד סרט בשם 'הנוער בארץ ישראל',³⁸ ועבור הסדרות העובדים סרט בשם 'ארץ ישראל העובדת'.³⁹ בשנת 1928 הפיק עבור קרן-היסוד סרט בשם 'אביב בארץ ישראל'.⁴⁰ בעקבות מאורעות 1929 הפיק באותה שנה סרט בשם 'נקום ובנינו'.⁴¹ באותה שנה הפיק סרט על כפר הילדים בעמק-יזרעאל.⁴² ב-1932 הפיק עבור הקרן-הקיימת סרט בשם 'יומן ארץ ישראל'.⁴³

ב-1933 החלה חברת-סרטים יהודית בשם 'קול-אור', בניהולו של יוסף פוקס, להסריט סרט בעל פס-קול בכיכובו של החזן המפורסם יוסף (יוסלה) רוזנבלט. בן-דב היה צלם הסרט.⁴⁴ במשך מספר שבועות סייר צוות ההסרטה בירושלים וסביבתה עם החזן, אשר שר על רקע המקומות המפורסמים. פטירתו הפתאומית במהלך ההסרטה ביום 19 ליוני 1933 הביאה להפסקת ההפקה.⁴⁵ בארכיון הסרטים היהודיים של האוניברסיטה העברית שמור סרט, שנערך מאוחר יותר בשם 'חלום עמי', על-פי קטעי הסרטים שהיו בידי חברת 'קול-אור'. ארבעה גלילי ניטראט, אשר אורך זמן ההקרנה שלהם הוא 45 דקות, הם מה שנותר מהחומר שהופק. סרט זה הוא, ככל הידוע עד כה, הסרט 'המנדב' הראשון שנוצר על-ידי יהודים בארץ-ישראל והוא פותח את עידן הקולנוע הארץ-ישראלי.

- 34 ארכיון הסרטים היהודיים, תיק יעקב בן-דב. רשימה מאת עמרם קליין (1977).
 35 שם, שם.
 36 עדות בעל-פה ממאי 1983 של מר ירושלים סגל מתל-אביב, יצרן סרטים ותיק.
 37 ארכיון העיר ירושלים, ארכיון קהילת ירושלים, תיק 1341.
 38 ארכיון הסרטים היהודיים, תיק יעקב בן-דב. רשימת ע' קליין.
 39 שם, שם.
 40 שם, שם.
 41 שם, שם.
 42 שם, שם.
 43 שם, שם.
 44 שם. הסרט 'חלום עמי', כותרות המבוא בגוף הסרט.
 45 ת' טל, 'יוסלה חזן עליון', כל העיר, 16 בספטמבר 1983, עמ' 45.

החזן יוסל'ה רוזנבלט בסירה על הירדן, כפי שצילמו יעקב בן־דב ביום כ"ד בסיוון תרצ"ג (18.6.1933), בסמוך לפטירתו של החזן

היה זה נסיון אחרון של בן־דב לעסוק בסרטים. הוא שב לייצר אלבומי תצלומים וגלויות, כמו כימים בהם היה צלם 'פשוט'.⁴⁶ קטעי סרטיו — חלקם מזוהה כמעשה ידיו, חלקם מעורב בקטעי סרטים של ברוך אגדתי — שמורים כיום בארכיון הסרטים היהודיים של האוניברסיטה העברית (קודם: ארכיון ראד), בארכיון ברוך אגדתי.⁴⁷

46 לביא, לעיל, הערה 9.
47 בשנת 1984 הועתקו כל הסרטים בארכיון אגדתי באמצעות מכשיר וידיאו. עד כה לא נעשה בארכיון זה נסיון לקבץ את קטעי הסרטים של יעקב בן־דב ולסדרם לפי תכנית הסרטים המקוריים שהופקו על־ידו.